

TANZİMAT'IN ANLAM DÜNYASI

Rastgele seçilmiş bir aydın topluluğuna Tanzimat'ın ne anlam ifade ettiği üzerine birkaç soru yöneltilse muhtemelen kelimeleri bile ortak olmayan keskin uçlu cevapların konuyu açmaza sürüklemesi olağandır. Bu tuhaf durumda sadece metnin yorumunun açık uçlu dünyasıyla ilgili olmadığı aşikar. Bugün artık "Herkesin kendine ait bir Tanzimat'ı" olduğu ve bu kabarık literatürde bir yenisinin ne söyleyeceği artık meraktan bile vareste.

Christoph K. Neumann, *Araç Tarih Amaç Tanzimat* adlı zihin açıcı çalışmasında Tarih-i Cevdet'in satır aralarına inerek dönemin önemli muhafazakâr bir aktörünün gözünden Tanzimat'ı meşrulaştırmak için tarihin nasıl bir araca dönüştüğünü anlatır. Belki de tam bu yüzden siyasi ve sosyal tarihin entelektüel tarih gibi sadece üçüncü tekil ağzıyla anlatılan metinlerden anlaşılmaya çalışılması bir çok hatayı beraberinde getiriyor. Tanzimat da bu bakımdan ne milat ne de bir tarihin dönümü. Aslında Tanzimat en basit haliyle yeni idari tedbirleri ve kanuni düzenlemeleri ifade ediyordu. Butrus Abu-Manneh, Tanzimat fermanının temelde İmparatorluğun İslami kökleriyle ilgili olarak geleneksel usul ve anlayışın parçası olduğunu iddia eder. Bu bakımdan Tanzimat'a yönelen bir takım radikal eleştirilerin metnin, tarihin ve coğrafyanın dışında başka bir anlam dünyasında dolaştığı ideolojik ön kabullerinden anlaşılabilir.

Maurus Reinkowski'nin *Düzenin Şeyleri, Tanzimat'ın Kelimeleri: 19. Yüzyıl Osmanlı Reform Politikasının Karşılaştırılması Bir Analizi* adlı yakınlarda dilimize kazandırılan doktora çalışması Tanzimat üzerine revize edilmiş izah denemeleri sunuyor. Bir çok tarihi olgu gibi Tanzimat hakkında da kati ve nihai bir açıklama iddiasında bulunmak bilimsel çalışmaları baştan malul bırakır. Bunun yerine yazar iki vilayet örneğinde daha tatminkar bakış açıları bulmaya çalışıyor.

Reinkowski Tanzimat'ı açıklamak için kullanılan temel paradigmaları sorgulayarak başlıyor çalışmasına. Bunlar arasında millet-milliyetçilik, imparatorluk-devlet, obje-suje, merkez-periferi ve modernleşme-gelenek gibi konuları hazır ve basit dikotomiler olarak sunan izahları sorguluyor. Bu kavramların her birinin Osmanlı dünyasındaki o döneme düşen karşılığının farklılığı üzerine birincil kaynaklardan yararlanarak açıklama getiriyor. İncelenen vilayetler bakımından milliyetçilik kavram-sallaştırması anakronik problem alanlarının başında. Klasik düzene atfedilen millet sistemi iddiası ise geleneksel imparatorlukların yapısını andırdığı için sui generis bir durum arz etmez aslında.

Yazar Tanzimat'ı özetle şöyle tanımlamaktadır: Merkezileştirilmiş, standartlaştırılmış, bir örnek hale getirilmiş bir devlet kurmaya yönelik paradigmatik bir deneme. Tanzimat'ın uygulanmasını anlamak için Osmanlı'nın iki eyaletini karşılaştırarak farklılaşan pratikler üzerinden yeni bir izah denemesi sunuyor: Güneydoğu Avrupa'dan İşkodra ve Arap coğrafyasından Cebel-i Lübnan'ı mukayese ediyor. Esas aldığı iki vilayet gereği konuyu

daha çok merkezileşme-periferileşme ekseninde incelemiştir. Kuzey Arnavutluk'un eyalet merkezi olan İşkodra'daki Katolik cemaat, devletin bağılıklarını korumaya çalıştığı bir topluluktur. Temel endişe merkezi güçlendirmek olsa da İşkodra'nın konumu gereği burada edinilen tecrübeler bir ölçüde otonomiye kapı açmış ve bir süre devam ettirilmiştir. Cebel-i Lübnan'da ise durum çok farklıydı, orada Maruni ve Dürzi çatışması karşısında devlet mezhepçiliği önlemek için idari tedbirleri arttırırken, Avrupalı dostlarını da fazla rahatsız etmemeye çalışıyordu.

Bürokratikleşme, rasyonelleşme, rutinleşme modern devletin tesisinde hayati konulardı. Bunların neticesinde en basit haliyle daimi bir ordu, etkin vergilendirme sistemi, toparlanmış bir yargı erki hedefleniyordu. İmparatorluğun kendi coğrafyasında ne dereceye kadar etkili olduğu bir çok örnekte kendini hissettiren en temel sorulardan biridir. Bu bakımdan Tanzimat uygulamasının yeknesaklık teşkil etmediği zamana ve zemine göre esnek bir uygulama usulü aradığı da söylenebilir. Reinkowski bugün Tanzimat üzerine sosyal bilimlerde özellikle modernleşme ve milliyetçilik üzerinden üretilen genel kabullerin problemlerini ortaya dökerken pratikte Tanzimat'ın aslında ne olduğu üzerine önemli tasvirler sunuyor. Çalışmanın bilhassa yakın siyasi tarih üzerine söz söyleyenlerce gözden geçirilmesi elzem. ■

Düzenin Şeyleri,
Tanzimat'ın
Kelimeleri
Maurus Reinkowski
Çev. Çiğdem Canan
Dikmen

İYKY